

Бондарчук Віталій Вікторович,

кандидат юридичних наук

заступник начальника

Центру спеціальних та судових експертиз

Українського науково-дослідного інституту

спеціальної техніки та судових експертиз

Служби безпеки України

м. Київ, Україна

Лисеюк Андрій Миколайович,

кандидат юридичних наук,

головний науковий співробітник (наукової установи)

Українського науково-дослідного інституту

спеціальної техніки та судових експертиз

Служби безпеки України

м. Київ, Україна

ЕКСПЕРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИЯВЛЕННЯ ТА ОЦІНКИ ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ ВОЄННИМИ ЗЛОЧИНАМИ

Виявлення та оцінка збитків, завданих воєнними злочини є одним із важливих кроків у захисті національних інтересів України, оскільки прийтиме не лише фіксації воєнних злочинів, однак і відновленню порушених прав фізичних і юридичних осіб, а також дозволить сформуванню належну доказу базу для притягнення винних осіб до відповідальності, в тому числі і в міжнародних інституціях.

Наразі застосовуються різні підходи до оцінки завданих збитків фізичним і юридичним особам, а особлива увага привернута до питань фіксації збитків нерухомому майну, зокрема житловому фонду.

Типовими видами судових експертиз (експертних досліджень), що застосовуються при встановленні та оцінці шкоди, заподіяної внаслідок ведення агресивної війни, є: вибухотехнічна експертиза; будівельно-технічна експертиза; товарознавча експертиза; транспортно-товарознавча експертиза; економічна експертиза.

У загальному вигляді процедура визначення розміру прямих збитків, завданих нерухомому майну, внаслідок збройної агресії полягає у проведенні відносно об'єктів дослідження декількох основних етапів досліджень: огляд (фіксація стану елементів, аналіз конструктивних особливостей та визначення їх технічного стану та об'єкту в цілому); визначення причинно-наслідкових зв'язків між станом об'єкту та існуванням подій обстрілів чи пожеж (інших явищ аварійного характеру); встановлення визначення та формування переліку природньо набутих дефектів (протягом терміну експлуатації чи використання майна) та переліку дефектів набутих в результаті аварії (у т.ч. обстрілу, пожежі тощо); визначення питомої ваги ушкоджених елементів відносно об'єкта в цілому чи обсягів відновлювальних робіт та ресурсів.

При цьому, для реалізації наведених вище етапів, за загальних умов вирішення експертних завдань подібного роду, доцільно дотримання послідовності залучення експертів з наступних видів досліджень: вибухотехнічні, пожежно-технічні, будівельно-технічні, товарознавчі, автотоварознавчі (комплексне дослідження стану об'єкту, причин та характеру руйнації, визначення причинно-наслідкових зв'язків тощо) та у фіналі визначення прямого збитку шляхом проведення оціночно-будівельних та товарознавчих експертиз.

Вибухотехнічна експертиза ідентифікує ушкодження, що характерні для наслідків вибуху боєприпасу, встановлює (за наявності такої можливості) належність застосованого боєприпасу до певних зразків зброї тощо та в комплексі із будівельно-технічною експертизою визначає причинно-наслідковий зв'язок між руйнуванням об'єкту нерухомого майна та обстрілом.

За оцінкою експертів Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, окрім типових питань, які вирішуються експертами експертних підрозділів Служби безпеки України [2], у кримінальних провадженнях за фактами воєнних злочинів при призначенні вибухотехнічної експертизи з метою фіксації факту настання прямих збитків нерухомому майну додатково доцільно ставити наступні запитання: «Внаслідок чого утворилися пошкодження об'єкту нерухомого майна за адресою _____; Чи спричинені руйнування об'єкту нерухомого майна, за адресою _____ внаслідок застосування боєприпасів, якщо так, то яких саме?».

Будівельно-технічна експертиза оцінює технічний стан споруди (аварійний, чи придатний до проживання), додатково фіксує технічну причину пошкоджень та руйнувань об'єкта нерухомого майна (елементів, конструкцій, інженерних мереж тощо), визначає розмір матеріальної шкоди об'єкту унаслідок застосування боєприпасів, а також визначає вартість ремонтно-будівельних робіт, проведення яких необхідне для усунення пошкоджень.

Важливо зазначити, що будівельно-технічна експертиза дає змогу довести у майбутньому розмір нанесеної шкоди, оскільки одними із питань при її призначення є наступні: «Який розмір завданої матеріальної шкоди об'єкту (будівлі, квартирі, приміщенню, оздобленню тощо) унаслідок _____ (механічного впливу, застосування боєприпасів _____); Яка вартість ремонтно-будівельних робіт, проведення яких необхідне для усунення пошкоджень унаслідок _____?» [2].

Експерт оцінює не пошкодження взагалі (які очевидно могли настати і з інших причин), а лише ті з них, що були отримані внаслідок застосування, наприклад, боєприпасів, факторів пожежі чи механічного впливу вражаючих факторів вибуху.

Окремо варто зупинитись на межах компетенції судового експерта економіста. Згідно з п 6 ч. 2 ст. 242 Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК України) слідчий або прокурор зобов'язані забезпечити проведення експертизи щодо визначення розміру матеріальних збитків, якщо

потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди, розміру шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням [3]. На думку окремих авторів відсутність у матеріалах кримінального провадження висновку експерта з питань, які встановлені у ч. 2 статті 242 КПК України, слід розглядати як підставу для висновку про те, що докази, зібрані по кримінальному провадженню, є недостатніми для вирішення справи [4, с. 7].

Судово-економічна експертиза не встановлює причинно-наслідковий зв'язок між діями/подіями і нанесеним збитком. Експерт-економіст визначає лише економічний зміст збитку, тобто розмір втрат, нанесених потерпілій особі, незалежно від підстав їх виникнення. Те саме варто вказати і про товарознавчі, в тому числі транспортно-товарознавчі дослідження. В межах цих видів експертиз не вирішуються питання щодо вини особи, протиправного характеру її поведінки, а також причинно-наслідкового зв'язку між поведінкою особи і шкодою, що завдана у потерпілому.

У підсумку зазначимо про необхідність усвідомлення важливості унормування процедур фіксації збитків, завданих воєнними злочинами. На сьогодні Україною та світовою спільнотою розробляється декілька механізмів звернення за відшкодування шкоди, завданої збройною агресією проти України. Наразі ми висвітлили можливості судової експертизи у фіксації та оцінці збитків в межах кримінального провадження за фактами воєнних злочинів. В той же час наявні перспективи у використанні спеціальних знань й в межах інших, поки що лише перспективних, адміністративних та судових процедур звернення за відшкодуванням шкоди, завданої військовою агресією проти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загальна сума прямих задокументованих збитків зросла до \$108.3 млрд, мінімальні потреби у відновленні зруйнованих активів — \$185 млрд. URL : <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zadokumentovanih-zbitkiv-zrosla-do-108-3-mlrd-minimalni-potrebi-u-vidnovlenni-zruynovanih-aktiviv-185-mlrd/>
2. Перелік орієнтовних питань, які вирішуються експертами експертних підрозділів СБУ під час проведення судових експертиз та експертних досліджень : Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень в системі Служби безпеки України, затверджена наказом Центрального управління Служби безпеки України 29.05.2015 № 371. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0738-15#n339/>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
4. Особливості призначення і проведення експертизи щодо визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням : науково-методичні рекомендації / Кол. авторів. Харків : ХНУВС, 2015. 60 с.